

Milorad Doderović
Borci plaču posle rata

Izdavač: Kancelarija Aleksić,
2013. godina, Niš

za samoobrazovanje

Riiten

drushtvena pitanja

№26/2013

Veteransko izdavaštvo

Svako pa i najmenje lokalno veteransko udruženje ima svoju biblioteku. Knjige koje se u ovim vitrinama mogu naći izdali su sami autori, veteranska ili njima bliska udruženja i potpuno su nepoznate

široj čitalačkoj publici i van vidokruga bilo kakve mejnstrim analize i kritike. Presek kroz veteransko izdavaštvo u ovom broju nam daje Branimir Stojanović. Projektni tim *Imenovati TO ratom*

Borci plaču posle rata je knjiga koja za cilj ima da pitanje diskriminacije boraca ratova predstavi javnosti. Naime, čitava knjiga je neka vrsta lobiranja da se pitanje diskriminacije veterana ratova 1999. prikaže kroz pravni spor koju veterani ratova 1999. vode pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu. Naime preko sto hiljada boraca ratova je podnelo sudu u Strazburu tužbu protiv države Srbije zbog toga što je država jednom manjem delu boraca pred izbore isplatila dnevnicu za vreme provedeno u ratnim dejstvima tokom kosovskog rata 1999. godine, a ostalima to pravo nije priznala.

Knjiga je pisana iz perspective uzbunjivača javnosti, kao neka vrsta kako autor kaže „budilnika“ javnosti između žalbe države Srbije na prvostepenu odluku suda kojom se utvrđuje da je država obevezna da svakom ko u vojnoj knjižici ima upisan ratni raspored rata 1999. godine isplati dnevnicu, i konačne odluke suda na žalbu države Srbije. Danas, kada pišemo ovu recenziju, slučaj dnevnicu koji je u vreme objavljivanja ove knjige bio predmet velike javne pažnje, opet je pao u zaborav: sud u Strazburu je svoju prvostepenu odluku o pravu boraca na iplatu dnevnica vratio domaćim sudovima na ponovno razmatranje, odnosno svoju prvostepenu odluku o pravu na iplatu dnevnice svim borcima rata 1999. godine vratio na ponovno odlučivanje sudovima u Srbiji. Naime, u odluci suda razlog da se predmet vrati domaćim sudovima na ponovno razmatranje je u tome što sama tužba sudu u Strazburu nije obavezala sud da razmatra diskriminaciju kao razlog nesplaćivanja dnevnica, nego je isplatu dnevnica stavila u prvi plan.

Iza ove odluke suda, na žalost vidi se da je sud postupio politički, pošto je novu vlast u Srbiji abolicirao troška od trista miliona evra, koliko ona duguje svojim vlastitim građanima, kupujući joj vreme da odugovlačenjem spora pred domaćim sudovima ovaj problem zapravo još jednom izbegne.

Međutim, pitanje dikriminacije veteranske populacije u Srbiji, i to je slabost knjige *Borci plaču posle rata*, nije svodljiv samo na pitanje isplate dnevnica borcima ratova 1999. godine. Izbegavanje države da veteranima isplati dnevnicu samo je deo generalnog problema odbijanja države da prizna da je učestvovala u ratovima iz devedesetih godina, i da prema ljudima koje je na različite načine slala u rat sada nađe način da svoju ulogu u svim ratovima devedesetih prizna. Simptomatično je da čak i u slučaju rata u kom zvanično jeste učestvovala, onom na Kosovu, država prema posledicama vođenja rata ne želi da prizna nikakvu odgovornost i obavezu, a da borce ratova 1991-1995 godine potpuno isključuje iz javne pažnje i diskusije.

Obzirom da ispovesti boraca, koje čine centralni deo knjige, jasno pokazuju da je većina njih učestvovala ne samo u jednom ratu, jasno je da država Srbija mora da donesene zakon o veteranima rata i prizna za početak da oni postoje. Međutim, obzirom da u Srbiji živi preko pola miliona ljudi sa ratnim iskustvom, država i dalje vodi politiku nepriznavnja, sakrivanja i brisanja ogrpomnog dela ove populacije. Posledica ovakve politike sakrivanja rata produžava nevidljiv rat unutar samog društava, destruiira ga i trajno ostavlja mogućnost permanentnog rata, nikad objavljenog i nikad završenog.

Recenzije knjiga koje se bave ratnim iskustvom ratova devedesetih u Jugoslaviji 1991-1999. godine deo su aktivnosti projekta *Imenovati TO ratom* i imaju za cilj da široj prulici predstave najzanimljivije knjige produkcije koja je do sada ostala neprepoznata i izvan javne diskusije i pažnje. Ostaje i dalje neobjašnjivo da dvadeset godina nakon ratnog iskustva u Jugoslaviji rat nije deo bilo kakve pažnje akademske zajednice, istraživačkih instituta, odnosno da produkcija knjiga autora koja se bavi ratom ostaje nevidljiva i nepriznata. Najveća tajna i tabu svremenog društva u Srbiji je i dalje zabrana govora o ratu, zapravo odbijanje države da prizna svoju odgovornost i svoje učešće u vođenju i organizovanju ratova na teritoriji Jugoslavije.

Ovaj broj *Biltena* posvećen je recenziji četiri knjige koje se bave ratnim iskustvom, odnosno pokušajima učesnika rata da sebi i drugima objasne svoje iskustvo rata.

Branimir Stojanović

Branko Kostić
Zapisi iz plave sveske

Izdavač: Branko Kostić,
2008. godina, Beograd

Zapisi iz plave sveske je dnevnik koji je autor Branko Kostić vodio od subote, 22. marta 1991. godine do subote, 27. juna 1992 godine iz pozicije oficira za moralnu političku obuku, i koji u godinama rata ima zaduženje da roditelje i bliske rođake poginulih vojnika JNA informiše o pogibiji najbližih. Sam autor kaže da su datumi dnevničkih beleški najbolji naslovi njegovog dnevnika, zapravo sami datumi svakom savremeniku događaja dovoljni su da i sami prepoznaju da se oni razlikuju od svih drugih datuma u njihovom životu i da aktiviraju bateriju asocijacija, sećanja na lični život i život društva koji se raspada pred njihovim očima. Drugim rečima, iza ovih datuma krije se drama raspada SFRJ koju autor posmatra i doživljava iz pozicije nekog ko mora da nepostojeću politiku države i vojske svaki dan saopšti licem u lice onima koji su izgubili najbliže bez mogućnosti da im odgovori na pitanje – ne zašto, nego za šta su poginuli njihovi najbliži. Štaviše i sam autor u svojoj intimnosti ne može da shvati šta je politika države i vojske koju on predstavlja u njenom najstrašnijem delu fronta dakle onom nevidljivom delu fronta, a to su porodice onih koji su izgubili najbliže i gde pitanje smisla i razloga rata postaje najzaoštrenije i najurgentnije. Autor, iz prve dnevničke beleške jasno se vidi, kapitulira pri prvom susretu licem u lice sa najbližim srođnicima poginulog tako što se ne usuđuje da im kaže da je vojnik poginuo, nego ih laže da je smrtno ranjen opravdavajući sebe, u šta ni sam ne veruje, da im je dao nadu, makar kratkotrajnu. Poslednja beleška je momenta kada mu komandant saopštava da ga smenjuje sa dužnosti sa obrazloženjem da nije Srbin, odnosno da nije Srbin Srbin nego komunista i Jugosloven, a da za takve nema mesta u novoj vojsci koja se pojavljuje kroz mračni raspad vojske i države. Svaki datum u dnevniku je precizan protokol razgovora na jutranjem brifingu oficira, odnosno njegovih susreta ne samo sa porodicama poginulih vojnika nego i vojnika koji su odbili poslušnost da idu u rat izvan teritorije Srbije, roditeljima vojnika koji dižu spontane pobune po različitim mestima u Srbiji, odnosno kada svedoči o participaciji svih političkih partija u Srbiji u ratna dešavanja i raspad države. Nezahvalna pozicija moderatora između surove stvarnosti i zatvorenog sveta vojnog vrha koji je izgubio državu postaje svakim danom sve manje moguća. U jednom momentu na dramatičnom skupu pobunjenih roditelja

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica
Štampa:
Fotokopirnica „Student“

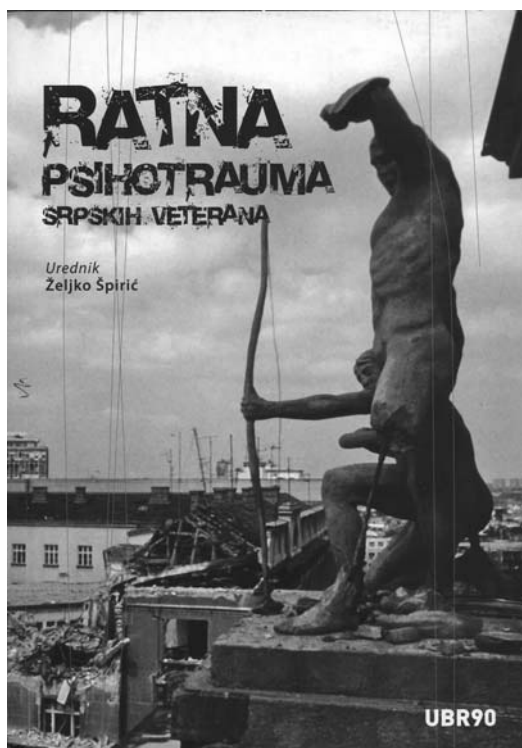
Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme. Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

uciteljneznalica.org

kojima treba da se obrati i objasni zašto njihovi sinovi nisu vraćeni u Srbiju, umesto govora moralno političkog agitatora kakve je do tada još vatreno držao po opštinskim salama, sada zamenjuje drugom strategijom, prestaje da govori i počinje da sluša i otvara prostor ljudima da govore i da ih pažljivo sluša. To je i momenat kada on prestaje da bude vojnik, kada shvata da nikad i nije bio vojnik, odnosno da je bio partijski aktivista u vojsci i da je momenat kada nije mogao više da govori iz pozicije komuniste i Jugoslovena, da je tada začutao i prestao da govori.

Knjiga *Zapisi iz plave sveske* je možda jedna od najzabudljivijih knjiga koja svedoči o unutrašnjem ratu u društvu u Srbiji, ali istovremeno i precizan protokol godine raspada Jugoslavije iz perspektive nekog ko je do kraja i bez ikakvog dvoumljema bio komunisti i Jugosloven u JNA i ko u momentu kada ta pozicija nije više bila održiva unutar novih političkih struktura prestaje da bude vojnik, odnosno shvata da nikad i nije bio vojnik.

Ratna psihotrauma srpskih veterana
urednik Željko Špirić
autori tekstova: Milanko Čabarkapa, Gordana Dedić, Gordana Mandić Gajić, Vladimir Jović, Radomir Samardžić, Željko Špirić, Milorad Todorović

Izdavač: Udruženje boraca rata 1990. godina opštine Zvezdara, 2008. godina

Zbornik radova grupe psihijatarata, psihologa i psihoterapeuta, uglavnom članova odseka za psihijatriju Vojno medicinske akademije, prva je naučna studija u Srbiji posvećena psihotraumatskim poremećajima veterana ratova devedesetih u bivšoj Jugoslaviji. Ako kažemo da je izdavač publikacije Udruženje boraca ratova 1990. godine opštine Zvezdara i da je zbornik radova izašao 2008. godine, već ove dve proste činjenice otvaraju svu kompleksnost pozicioniranja ovakve naučne studije kroz pitanja: zašto je izdavač studije elitnih stručnjaka Vojno medicinske akademije jedno lokalno, zapravo opštinsko udruženje boraca ratova devedesetih i zašto se studija pojavila gotovo petnaest godina nakon ratnih događaja? Odgovori na ova pitanja otvaraju svu kompleksnost pozicije ratnih veterana u Srbiji: ako izdavač ove studije nije institucija najvišeg ranga iz koje dolaze autori tekstova i studija, dakle Vojno medicinska akademija, već jedno lokalno, opštinsko, veteransko društvo, postavlja se pitanje zašto Vojno medicinska akademija ima distancu u odnosu na rad svojih elitnih stručnjaka? Odgovor leži u distanci, odbijanju i negiranju same države u odnosu na njeno vlastito učestvovanje u ratovima devedesetih. Zanimljivo je da urednik publikacije Željko Špirić i sam konstatuje u uvodniku zbornika, citirajući tekst novinara, da sama država nema odnos i osećaj odgovornosti i priznanje vlastitog učestvovanja u ratovima devedesetih, ali sam nigde ne ulazi u rizik da konstatuje da je i sama psihijatrijska struka iz raznoraznih razloga učestvovala u skrivanju, zataškavanju i negiranju postojanja ovog neobjašnjivog rascapa unutar državne politike koja sakriva stvarnost: da država Srbija nije učesnik rata, a da postoji preko četristo hiljada građana Srbije sa iskustvom rata. Osim toga još čudnije zvuči da je jedan od recenzenata knjige Miro Čavaljuga, dugogodišnji funkcioner Ministarstva za rad i socijalnu politiku, na koga je prenesena zvanična odgovornost za rešavanje veteranskog pitanja, a koji zajedno sa državom još skriva podatke o broju ratnih veterana i osoba sa iskustvom rata, odnosno sistematski opstruira donošenje zakona o veteranima.

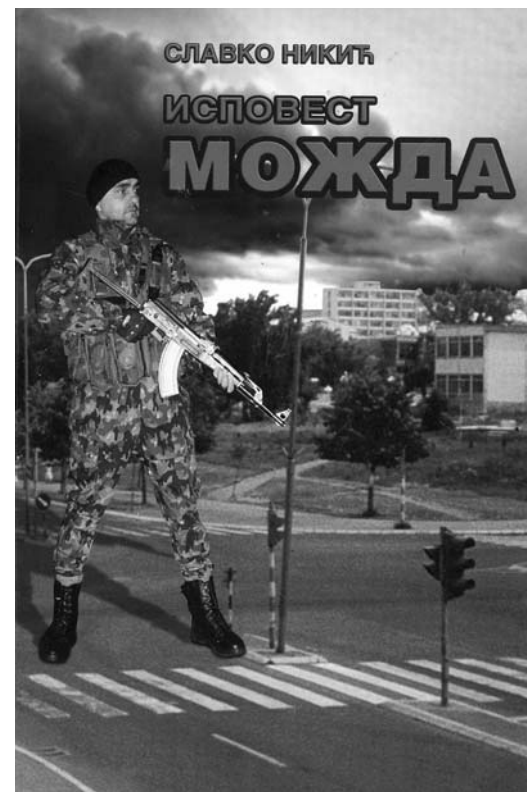
Ovim se postavlja veoma bitno pitanje: da li ovakva studija ima bilo kakvu vrednost ako istovremeno pokušava da postavi problem, ali i da ponovi čitav mehanizam skrivanja problema o kome pokušava da svedoči? Na izvesnom nivou može se reći da je knjiga značajna zato što pokreće niz pitanja: imenovanje učesnika rata kao veterana, uvođenje i legalizacija PTSP-a kao kliničke kategorije, uvođenje torturisanih, mučenih, izbeglica u krug ljudi sa iskustvom rata. Međutim, pravo pitanje je zašto ne postoji kritika psihijatrije u vreme ratova, njene zloupotrebe, otkrivanje konflikata u samoj struci i ono najvažnije zašto se stručnjaci najuglednije vojno-medicinske ustanove nisu izborili da publikaciju izdaju u okviru svoje matične institucije, nego rizik „političkih“ učinaka ove publikacije prebacuju na leđa veteranskog lokalnog udruženja koje se bori sa svakidašnjim učincima nepriznavanja njenih članova kao ravnopravnih i nediskriminiranih članova društva?

Ako izuzmemo političke učinke saučestvovanja u skrivanju problema koji želi da otkrije, ovaj zbornik radova u stručno profesionalnom smislu je prvobitna akumulacija teme i koncepta Posttraumatskog stresnog poremećaja. Profesionalno stručna granica ove publikacije je nepostojanje diskusije sa prethodnom istorijom ratne traume u Jugoslaviji, odnosno nepostojanje kritike koncepta PTSP-a koja je u opticaju već preko dvadeset godina u stručnoj literaturi. Osim toga, konceptualno razlikovanje ratnog stresa i traumatskog ratnog stresa, mada potpu-

no određuje konceptualni okvir zbornika, nigde nije diskutovano, odnosno samim tim što nije artikulirano poprima ideološku funkciju. Naime, sa jedne strane postoji tendencija da se ratno iskustvo koje nije na prvoj liniji fronta i neposrednih ratnih dejstava smatra netraumatskim ratnim stresom, odnosno da se svako ratno iskustvo automatski smatra PTSP-om. Ovakve dve tendencije opet ponavljaju početni problem koji smo konstatovali da isuviše ponavlja idelogeme saučestvovanja u skrivanju, nego što otkriva problem kojim se bavi. Osim toga izlazak ove studije izašao je sa odlaganjem od petnaest godina u odnosu na ratne događaje. Da li je ova odložena interpretacija rata pravovremena?

Slavko Nikić
Ispovest: možda

Izdavač: Slavko Nikić, 2010. godina, Zrenjanin

Ispovest: možda, naziv knjige, samim naslovom otvara zanimljivo pitanje kako ga interpretirati, pošto sam naslov konceptualno dovodi u pitanje žanr ispovesti, žanr koji su uspešno praktikovali tek neki veliki autori u istoriji pisanja: Sveti Avgustin i J.J. Ruso. *Ispovest: možda* otvara pitanje kako je moguće razumeti ovu šifru, hieroglify, pošto *možda* permanentno dovodi u pitanje ispovest koja znači ništa drugo do: govorim istinu o sebi koji govori da govori istinu o sebi. Naslov gotovo da ponavlja čuveni sofizam *Ja lažem*, koji je zadavao muke logičarima gotovo dve hiljade godina, sve dok savremena lingvistika i psihoanaliza nisu otkrile da u ovom *Ja* u iskazu *Ja lažem* postoji konstitutivni rascap na subjekt iskaza i subjekt iskazivanja, odnosno da subjekt iskazivanja govori sa mesta *Ja te varam* gok govorim istinu da te lažem.

Čitava *Ispovest: možda* svodiva je na jednostavan narativ: Pred samu NATO intervenciju tajni agent državne bezbednosti Slavko Nikić/Caki, glavni lik ispovesti gubi kontakt sa centrom državne bezbednosti Prištine koja ga je dvadeset godina angažovala da se uvlači u mreže prodavaca heroina na Kosovu, koje Caki tako izigra i prevari da budu uhapšeni, ali tako da ne otkriju da ih je on doveo u situaciju da budu uhapšeni. Priroda njegovog posla je takva da samo mali broj ljudi zna uopšte da je agent tajne službe, za druge on je običan čovek. Problem nastaje onda kada Caki iz njemu nepoznatih razloga gubi posao i postaje agent bez zaduženja. Tada on pokušava da samog sebe angažuje kao dobrovoljca koji se odmetne od komande Užičkog korpusa, koja mu na preporuku Ratka Mladica daje status slobodnog lovca na granici Kosova i Crne Gore i gde tokom NATO intervencije hvata u ilegalnim prelazima: dva slovenačka novinara, za koje Caki misli da su špijuni, dva albanska saradnika srpske državne bezbednosti, za koje on misli da su dvostruki agenti koji rade u korist UCK-a, i jednog vojnika dezertera. Na kraju knjige saznajemo pored mnoštva nebitnih digresija da se njegovo bojevanje završava kada dobije dojavu da načelnik službe bezbednosti Prištine šalje agente da ga uhapsu. On tada raspušta svoju dobrovoljačku jedinicu satsavljenju od momaka iz Zrenjanina čiji identitet ne otkriva.

MOŽDA je zapravo reč kojom Caki ironizira sve vreme svoj vlastiti status, status države koja ga je angažovala pa zaboravila, možda toga da li je živ ili mrtav, možda postaje apsolutno jedina sigurna stvar u njegovom životu.

Čitava knjiga je zapravo pokušaj da Caki dokaže da je on on, odnosno stravično iskustvo da je pozicija tajnog agenta zapravo jedno vrlo savremeno iskustvo statusa savremenog subjekta, apsolutna nemogućnost da subjekt koincidira sa samim sobom da zadobije minimalni identitet koji bi mu dao neku bit na koju bi mogao da se osloni. Caki zapravo ne može, zbog prirode svog posla, da dokaže da je on on, pošto su agenti koji su ga angažovali nestali sa prvim ratnim danima, a to ne mogu da posvedoče ni oni koje je dovodio do hapšenja pošto zapravo oni nisu znali da je on agent koji ih je varao o tome šta je i ko je. Dakle, potpuno izgubljen, a to svedoče strane i strane teksta u kojima on besciljno luta šumama bez jasne ideje ni ko je ni šta je ni gde ide. Ova situacija tumananja bez ikakve mogućnosti da razume ko je i šta je, bez kontakta sa samim sobom u ovom rascapu koji pokušava da zakrpi hiper rasizmom beskrajno ponavljajući srbin, srbija, srpsko odnosno šiptar, šiptarčina, rađa ovu gotovo genialnu hireoglify ispovest: možda, koja je jedno od imena savremenog subjekta.

Zanimljivo je da je čitava knjiga puna fotografija autora, odnosno pripovednog subjekta, što je reakcija na nemogućnost da samom sebi kaže ko je zapravo on koji nije ni postojao, zapravo nemoć da odluči sam ko je on sam i da li je uopšte ikada postojao, pošto ne postoji više ni jedan svedok koji bi svedočio ko je zapravo on sam. Da bi razrešio ovu vrtoglavicu brisanja i punktualnosti subjekta u njegovoj apsolutnoj nemogućnosti da bude jednak sebi, on predlaže da se njegov slučaj pravno reguliše tako što bi u pravo trebalo uvesti nov institut: zaštićenog obaveštajca. Međutim, problem je da je ovo vrtoglavo pojavljivanje i nestajanje subjekta naše trajno stanje koje ne može da reši pravo, pošto je subjekt zapravo bez ikakvog temelja i nikakav poznati zakon mu ne može dodeliti minimalnu bit na koju bi mogao da okači samog sebe, da sebi stane na ramena, odnosno da sebe izvuče iz blata vukući samog sebe za perčin. Jedina bit koju subjekt može sebi da priušti je odluka koja preseca jednu situaciju gde više nema ni jednog svedoka koji bi mogao da svedoči ko smo zapravo mi sami.